

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

(повне найменування закладу вищої освіти)

географічний

(назва інституту / факультету)

Кафедра фізичної географії, геоморфології та палеогеографії

(назва кафедри)

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан географічного факультету

Мирослав ЗАЯЧУК

“12” серпня 2024 року

**РОБОЧА ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНИХ ПРАКТИК**

(другий курс)

Освітньо-професійна програма ОП «Географія»

Спеціальність 106 Географія

Галузь знань 10 Природничі науки

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Факультет географічний

Мова навчання українська

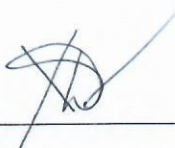
Чернівці 2024 рік

Робочу програму програму складено на підставі «Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 08.04.93р. № 93, «Положення про проведення практики здобувачів вищої освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича», ОПП «Географія»

Розробники: Холявчук Д.І., доцент, к. геогр.н.; Годзінська І. Л., асистент, к. геогр. н.;
Проскурняк М. М., доцент, к. геогр.н.; Кирилюк С.М. доцент, к. геогр.н.;
Поп'юк Я.А., асистент, к. геогр. н.

Гарант ОП

доцент кафедри фізичної географії,
геоморфології та палеогеографії

Холявчук Д.І.

затверджено на засіданні кафедри_фізичної географії, геоморфології та палеогеографії

Протокол № 1 від “ 12 ” серпня 2024 року

Завідувач кафедри Рідуш Рідуш Б. Т.

Протокол №1 від “ 12 ” серпня 2024 року

Голова методичної ради географічного факультету Андрусяк Андрусяк Н.С.

Вступ

Комплекс навчальних практик другого року об'єднує такі блоки: біогеографічна і ландшафтознавча, геоморфологічна, метеорологічна, економіко-географічну і загальногеографічну практики.

Практики мають на меті формування цілісного уявлення про просторову організацію природних комплексів, взаємозв'язки між компонентами географічної оболонки та набуття практичних навичок польових фізико-географічних досліджень, необхідних для майбутньої професійної діяльності фахівців в галузі наук про Землю.

Практика складається з шести взаємопов'язаних модулів, кожен з яких має спеціалізовану мету та завдання відповідно до профілю підготовки здобувачів освіти. Мета біогеографічної і ландшафтознавчої практики полягає у закріпленні теоретичних знань про закономірності поширення біоти та структуру ландшафтів, оволодінні методами польового вивчення рослинності й природних територіальних комплексів, їх опису, класифікації та картографування, а також у формуванні вміння аналізувати вплив природних і антропогенних чинників на ландшафтну структуру території. Метою геоморфологічної практики є закріплення теоретичних положень курсу «Геоморфологія», набуття навичок польового вивчення форм рельєфу, сучасних рельєфоутворювальних процесів та морфогенетичних особливостей території, проведення геоморфологічних спостережень і описів, а також аналізу взаємозв'язків рельєфу з іншими компонентами природного середовища та господарською діяльністю людини. Метою метеорологічної практики є закріплення теоретичних знань з дисципліни «Метеорологія і кліматологія» шляхом безпосередніх спостережень за станом атмосфери, оволодіння методами проведення метеорологічних вимірювань, обробки та аналізу отриманих даних, а також формування вмінь інтерпретації метеорологічної інформації для характеристики погодних умов і кліматичних особливостей досліджуваної території. Метою загальногеографічної практики є оволодіння навичками проведення комплексного географічного дослідження регіону за обраним маршрутом із застосування польових спостережень та пошукових матеріалів.

КОМПЕТЕНТНОСТІ ВІДПОВІДНО ДО ОП «ГЕОГРАФІЯ»

Загальні компетентності: ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях. ЗК4. Здатність спілкуватися іноземною мовою. ЗК6. Здатність до проведення досліджень на відповідному рівні. ЗК8. Навички міжособистісної взаємодії. ЗК10. Навички здійснення безпечної діяльності.

Фахові компетентності: ФК 1. Здатність брати участь у плануванні та виконанні наукових та науково-технічних проектів. ФК 3. Здатність здійснювати збір, реєстрацію і аналіз даних за допомогою відповідних методів і технологічних та програмних засобів у польових і лабораторних умовах. ФК 6. Здатність інтегрувати польові та лабораторні спостереження з теорією у послідовності: від спостереження до розпізнавання, синтезу і моделювання. ФК 8. Самостійно досліджувати природні матеріали та статистичні дані (у відповідності до спеціалізації) в польових і лабораторних умовах, описувати,

аналізувати, документувати і презентувати результати. ФК 9. Здатність до планування, організації та проведення досліджень і підготовки звітності. ФК 11. Здатність працювати в колективах виконавців, у тому числі в міждисциплінарних проектах.

ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ ЗА ОП «ГЕОГРАФІЯ»:

ПРН2. Знати і розуміти основні види географічної діяльності, їх поділ.

ПРН3. Пояснювати особливості організації географічного простору.

ПРН4. Аналізувати географічний потенціал території.

ПРН6. Використовувати інформаційні технології, картографічні та геоінформаційні моделі в галузі географічних наук.

ПРН7. Визначати основні характеристики, процеси, історію і склад географічної оболонки та її складових.

ПРН9. Аналізувати склад і будову природних і соціосфер (у відповідності до спеціалізації) на різних просторово-часових масштабах.

ПРН10. Знати цілі сталого розвитку та можливості своєї професійної сфери для їх досягнення, в тому числі в Україні.

ПРН11. Дотримуватися морально-етичних аспектів досліджень, чесності, професійного кодексу поведінки.

ПРН12. Працювати в колективах виконавців, у міждисциплінарних проектах зокрема, та проводити дослідження на відповідному рівні.

ПРН15. Читати і створювати географічні карти з використанням ГІС, використовувати їх у навчальній і практичній діяльності, наукових дослідженнях.

ПРН16. Встановлювати закономірності розміщення, руху, структури, територіальної організації населення та господарства, просторових процесів та форм організації життя людей на глобальному, регіональному та національному рівнях.

ПРН17. Оцінювати роль і місце України у сучасному світі, аналізувати і пояснювати особливості просторової організації природи, населення і господарства України.

ПРН18. Синтезувати та застосовувати знання теоретичних основ географічних наук для моніторингу і оцінки природних умов, розвитку економіки, населення та соціальної сфери країн та, України зокрема.

ПРН19. Інтерпретувати географічні процеси та явища для подальшого прогнозування особливостей співпраці країн на глобальному та регіональному рівнях та сталого розвитку.

Геоморфологічна практика.

Геоморфологічна практика орієнтована на застосування на практиці теоретичних знань, отриманих з курсу “Геоморфологія”, набуття практичних навичок польових геоморфологічних досліджень.

Мета та завдання практики. Ознайомлення з геоморфологічною будовою району проходження практики, польовими та камеральними методами досліджень основних типів рельєфу районів. Вивчення рельєфу як компоненту ландшафту, його роль в системі господарської діяльності.

Методики проведення практики базуються на комплексуванні конкретних

методів і прийомів геоморфологічних, геологічних, географічних, картографічних, дистанційних, математичних.

Інформаційний обсяг практики. Практика складається з трьох традиційних етапів: підготовчого; польового; камерального. На першому етапі науковим керівником практики читається лекція про її мету та завдання, маршрути, структуру майбутнього звіту. За допомогою викладача і самостійно студенти працюють з літературними джерелами, довідниками, картами, розрізами, дистанційними матеріалами, колекціями, знайомлячись таким чином з геоморфологічною будовою району практики. На другому етапі студенти проходять маршрут, мета якого вивчення флювіального, структурно-денудаційного, тектонічного рельєфу. Маршрут проходить на околицях м. Чернівці. Паралельно здобувачі ведуть польовий щоденник, описують точки спостереження. Останній етап присвячено написанню та захисту звіту з практики.

Види та терміни. Підготовчий, польовий, камеральний, 4 дні.

Орієнтовні бази. Територія міста Чернівці та області.

Індивідуальні завдання. Кожен студент входить до складу бригади і має індивідуальні завдання. Він відповідає за написання одного розділу звіту, дбає про його оформлення (графіки, малюнки, картосхеми). Окрім цього, кожен студент може отримати й додаткове індивідуальне завдання.

Форми й методи контролю. Робота студентів на практиці проходить під постійним контролем керівника практики. Звертається особлива увага на оволодіння ними необхідних практичних навичок проведення досліджень на профілях та окомірної зйомки. В разі виникнення спірних питань по встановленню генезису чи віку окремих форм рельєфу організується наукова дискусія між студентами. Керівник контролю написання та оформлення звіту, дає необхідні поради та консультації. Кожна бригада захищає звіт у формі публічного виступу та відповідей на запитання.

Вимоги до звіту. Звіт складається із вступу, розділів (“Сучасні фізико-географічні умови”, “Геоморфологічна будова та фактори формування рельєфу”, “Прикладні аспекти вивчення рельєфу”), висновків і списку літератури. До звіту додається опис самостійного маршруту разом із профілями, рисунками, фотографіями, зразками гірських порід, фрагментами карт.

Метеорологічна практика.

Метеорологічна практика – складова частина спеціалізованих практик, що забезпечує у студентів розвиток навичок метеорологічного моніторингу. Практика укладена на основі теоретичного курсу «Метеорологія та кліматологія», де у межах лабораторних робіт розглядаються основи стаціонарних спостережень за метеоелементами. У продовження практика передбачає освоєння методики польових нестационарних спостережень, як і безпосереднє ознайомлення з роботою спеціалізованих метеорологічних установ, метеостанцій та метеопостів.

Навчальна практика з метеорології і кліматології як складова частина навчального процесу на географічному факультеті – необхідне доповнення до

теоретичного курсу.

Мета та завдання практики. Мета практики – ознайомлення з методиками стаціонарних та польових метеоспостережень, набуття навичок найпростішого аналізу їх результатів.

Завдання :

1) освоїти базові метеорологічні поняття і характеристики, що використовуються у метеорологічних стаціонарних та польових спостереженнях;

2) навчити працювати з метеорологічними приладами, що використовуються для метеорологічних стаціонарних та польових спостережень ;

3) вивчити методики обробки метеорологічних даних, отриманих у результаті польових та стаціонарних спостережень.

4) навчити виконувати найпростіші метеорологічні спостереження та засвоїти правильне виконання записів результатів спостережень (книжка КМ-1),

5) аналізувати хід метеовеличин як прояв взаємозв'язків і взаємодії природних чинників; будувати графіки ходу метеовеличин, гістограми опадів, рози вітрів; складати описи погоди;

6) засвоїти навички використання спеціалізованої інформації з метеорологічних таблиць (ТМ-1, ТМ-3), кліматичних довідників.

Види та терміни. Підготовчий, польовий, камеральний. 4 дні.

Орієнтовні бази. Територія міста Чернівці, Чернівецької області, Карпатського регіону.

Інформаційний зміст практики. Впродовж практики за допомогою метеоприладів вимірюються такі метеорологічні величини: атмосферний тиск, температура та вологість повітря; температура ґрунту на поверхні й на різних глибинах; швидкість та напрямок вітру.

Одночасно з інструментальними спостереженнями проводяться візуальні спостереження за станом неба, хмарністю, горизонтальною видимістю, атмосферними явищами, станом поверхні ґрунту та станом погоди на час спостережень і в період між спостереженнями.

В ході метеорологічних спостережень студенти обробляють їх результати, а саме: враховують необхідні поправки до відліків приладів; обраховують характеристики вологості повітря за психрометричними таблицями; заповнюють робочі таблиці.

У процесі практики кожна бригада веде щоденник погоди: визначається загальний характер погоди протягом доби; відмічаються окремі атмосферні явища; складаються зведені таблиці результатів спостережень; будуються графіки ходу основних метеовеличин; складається опис погоди.

Індивідуальні завдання. Викладач дає окремі індивідуальні завдання кожному студенту групи, наприклад: розрахунок окремих значень метеорологічних величин, побудова графіків ходу метеоелементів і роз вітрів. Кожен студент на практиці веде індивідуальний щоденник. У ньому він записує всі види робіт, екскурсії, лекції, зустрічі тощо. Студент ретельно виконує усі вказівки керівника практики. При виконанні метеорологічних спостережень керується методичними порадами, наведеними в навчальних посібниках,

методичних виданнях.

Форми і методу контролю. Студенти ведуть щоденники, де містяться поточні записи метеоспостережень, рисунки; заповнюють таблиці, будують графіки, гістограми, рози вітрів. Можливий розподіл обов'язків між членами бригади стосовно оформлення звіту бригади (складання фізико-географічної та макрокліматичної характеристик району, аналітичного опису ходу метеовеличин).

Викладач контролює щоденну роботу, стежить за її своєчасним виконанням та якістю, надає методичну допомогу впродовж часу практики.

Звіт включає коротку фізико-географічну та макрокліматичну характеристику території (одну на бригаду), загальний опис погоди за всі дні практики (колективний, бригадний), аналітичний опис ходу метеовеличин (один на бригаду), особисті щоденники практики студентів (із робочими записами, результатами виконаних спостережень, розрахунків, самостійно складеними описами погоди, графічного матеріалу (кожного студента).

Графічний матеріал звіту повинен доповнювати, а іноді і замінювати текст.

У захисті звіту бере участь вся бригада, де методом усного опитування визначається роль кожного студента у виконанні колективної роботи. Окремо оцінюється робота кожного студента за відповідями на запитання викладача стосовно порядку організації й ведення метеоспостережень, за результатами його індивідуальної роботи, за якістю графічного матеріалу й уміння виконувати самостійний аналіз метеорологічного й кліматологічного змісту.

Підведення підсумків практики проводиться у процесі складання студентами заліку керівнику практики. Керівник перевіряє звіт, опитує студентів. На кафедрі здаються отримані студентами прилади, допоміжні матеріали, методична література.

Біогеографічна практика

Біогеографічна практика, окрім знайомства з живими компонентами ландшафту, доповнює знання, отримані студентами з інших дисциплін. У результаті проходження біогеографічної практики студенти вчаться розуміти під час рольових спостережень основні історичні й екологічні чинники, які визначають поширення живих організмів в межах конкретного регіону.

Під час біогеографічної практики використовуються специфічні форми організації індивідуальної роботи студентів. Біогеографічна практика повністю ведеться під безпосереднім керівництвом викладача. Індивідуальна робота, яка, наприклад, полягає у веденні індивідуального щоденника практики, описі за зразком окремих ділянок біогеоценозів, участі в оформленні бригадного звіту також контролюється викладачем на всіх етапах практики.

Літня навчальна біогеографічна практика є невід'ємною частиною навчального процесу, яка завершує загальне знайомство студентів із світом рослин та тварин, закріплює і розширює знання отримані на лекціях і практичних, дає уявлення про характер наукової роботи в області вивчення рослинного покриву та тваринного світу.

Мета та завдання практики. Метою біогеографічної практики є набуття

вмінь студентами визначати видовий склад рослинних асоціацій (за визначниками рослин), та тваринного населення різних біогеоценозів; поглибити теоретичні знання про біогеоценози (їх структуру, функціонування і розвиток); сформувати навички вивчення угруповань рослинності (складу, структури, продуктивності, динаміки тощо), вміння аналізувати особливості біогеоценозів у залежності від умов навколишнього середовища й господарської діяльності; якомога ширше ознайомитися із різноманіттям поширення біогеоценозів по території регіону проведення біогеографічної практики (у залежності від зональних, азональних і антропогенних чинників); сформувати вміння створювати комплекси гербаріїв, фотографій, електронних презентацій тощо); оформляти результати польових досліджень у вигляді звіту.

До основних завдань належать: прищеплення студентам навичок дослідницької роботи у природних умовах, знайомство із специфікою польових робіт, здійснення практичних заходів раціонального використання, охорони й збагачення природних рослинних ресурсів даного району.

Види та терміни. Підготовчий, польовий, камеральний. 4 дні.

Орієнтовні бази. Територія міста Чернівці та області.

Інформаційний обсяг практики. У відповідності до робочого плану і вимог даної програми, навчальна біогеографічна практика відбувається за таким алгоритмом: проведення інструктажу з техніки безпеки під час проходження практики; планування індивідуальної і бригадної роботи під час проходження біогеографічної практики; здійснення біогеографічних екскурсій-маршрутів; знайомство із основними типами рослинності та видами тварин для з'ясування їх особливостей і сучасного стану; визначення структури фітоценозів: геометричної, вертикальної, горизонтальної, функціональної й еколого-біологічної; спостереження за живими рослинами та тваринами в їх природному середовищі, з оволодінням методикою збору та належної обробки конкретного флористичного та фауністичного матеріалу; збір, ловля і визначення комах. Виготовлення ентомологічної колекції; камеральний етап де відбувається опрацювання зібраного матеріалу.

Індивідуальні заняття. Кожен студент-практикант одержує відповідне індивідуальне завдання, яке він виконує протягом усього терміну практики і про яке звітує, коли вона закінчується. Ці завдання зводяться до збирання рослин, ловлі і збору комах і, відповідно, виготовлення гербаріїв й оформленням ентомологічних колекцій.

Форми і методи контролю. Поточно відбувається щоденна перевірка ведення індивідуального щоденника. Впродовж навчальної практики викладач безпосередньо спрямовує і контролює роботу студента як під час польових досліджень, так і в процесі камеральної обробки матеріалів та виконання індивідуальних завдань

Вимоги до звіту. Звіт складається відповідно до змісту практики та містить: загальну характеристику відповідного типу рослинності; визначення, характер розміщення, екологічні фактори (клімат, рельєф, тип ґрунту; взаємовідносини між живими організмами у біоценозі). Флористичний склад основних типів рослинності. Основні рослинні асоціації. Основні тваринні угруповання.

Ландшафтознавча практика.

Ландшафтознавча практика має на меті доповнити теоретичні знання з курсу “Ландшафтознавство” методикою польових ландшафтних досліджень, зокрема, методикою польового опису і великомасштабного ландшафтного картографування.

Мета та завдання практики. Основна мета - ознайомлення, оволодіння навичками організації та проведення польових ландшафтознавчих досліджень, ландшафтного картографування, набуття вміння виділяти ландшафтні комплекси у природі, а також фіксувати взаємозв'язки між їх компонентами.

Відповідно до цього основними завданнями є: оволодіти методикою польових ландшафтознавчих досліджень: вміти проводити ландшафтні рекогносцирувальні дослідження; навчитися встановлювати взаємозв'язки між компонентами природних комплексів; вміти фіксувати сучасні фізико-географічні процеси; навчитися фіксувати й оцінювати антропогенні зміни ландшафтів, стан природних угідь; вміти вибирати місця для опису основних та допоміжних пунктів картування опису компонентної структури фацій; навчитися виконувати описи пунктів спостережень (фацій); вміти закладати, описувати і будувати ландшафтні профілі; навчитися робити наукові узагальнення й оформляти їх у вигляді звіту.

Види та терміни. Підготовчий, польовий, камеральний, 4 дні.

Орієнтовні бази. Територія міста Чернівці та Чернівецької області.

Інформаційний обсяг практики. На першому етапі практики проводиться установча лекція, під час якої пояснюється зміст і завдання практики, методика проведенням польових ландшафтознавчих досліджень та прийоми роботи з приладами. Після лекції викладач знайомить студентів з прийомами визначення положення основних і картувальних точок їх опису.

На другому – студенти під керівництвом викладача бригадами проходять рекогносцирувальні навчальні маршрути під час чого знайомляться з ландшафтною структурою регіону й описують фаціальну структуру найтипівіших урочищ. Під контролем викладача студенти бригадами виконують ландшафтознавче картографування та профілювання.

В останній день практики студенти побригадно завершують роботу над бригадними звітами, оформлюють його належним чином і складають диференційований залік з практики.

Індивідуальні завдання. Кожен здобувач на практиці веде індивідуальний щоденник. У ньому записуються всі види робіт, маршрути, лекції, описи точок, профілів, власні спостереження. Студент ретельно виконує усі вказівки керівника практики. При проведенні ландшафтознавчих досліджень керується методичними порадами, наведеними в навчальних посібниках.

Форми і методи контролю. Впродовж навчальної практики викладач безпосередньо спрямовує і контролює роботу студента як під час польових досліджень, так і в процесі камеральної обробки матеріалів та виконання індивідуальних завдань.

Вимоги до звіту. Після закінчення практики кожна бригада представляє звіт, який включає такі розділи: Вступ, в якому розкриваються завдання і зміст практики; методика польового великомасштабного ландшафтознавчого картографування та профілювання; загальна природнича характеристика району проведення практики (району дослідження); аналіз генетико-морфологічної структури, стану ландшафтів та їх господарського використання за основними маршрутами досліджень; висновки; додатки до звіту - бланки з точок маршрутів та профілів, графічні та табличні матеріали (ортофотоплани, схеми маршрутів, ландшафтні профілі, ландшафтні карти ключових ділянок), фотоілюстрації.

Економіко-географічна практика

Економгеографічна практика проводиться для закріплення, знань з базових економіко-географічних дисциплін, отримання навичок польових економіко-географічних досліджень локальних територіально-виробничих систем, дослідження їх провідних функцій та основних територіальних відмінностей.

Мета і завдання практики. Мета практики полягає у виробленні у студентів уяви про територію як певну єдність, утворену взаємодією природи та суспільства.

Завдання практики навчально-методичного характеру полягають в ознайомленні студентів з постановкою великомасштабних економіко-географічних досліджень, у виробленні у них уявлення про основні методи польових економіко-географічних досліджень, особливості роботи із статистичними матеріалами, первинною економіко-географічною інформацією.

Види та терміни. Підготовчий, польовий, камеральний. 5 дні.

Орієнтовні бази. Територія міста Чернівці та області

Інформаційний обсяг практики. На початку робіт студенти знайомляться із об'єктом вивчення. Після цього студенти виконують наступні завдання: Оцінка стану природокористування; Аналіз демографічної ситуації й сільського розселення на прикладі опису демографічної ситуації й функціонального типу поселення; Ознайомлення із підприємством; Опис територіальної системи сфери обслуговування на прикладі сфери обслуговування заданого пункту району практики.

При виконанні кожного завдання студенти одержують довідку про стан досліджуваної підсистеми по району в цілому (невеликий огляд), необхідний мінімум статистичних матеріалів по об'єкту дослідження і пояснення щодо виконання завдання

Форми і методи контролю. Протягом навчальної практики викладач безпосередньо спрямовує і контролює роботу здобувача як під час польових досліджень, так і під час камеральної обробки матеріалів та виконання індивідуальних завдань.

Вимоги до звіту. Після закінчення практики кожна бригада подає звіт, який включає такі розділи: вступ, в якому розкриваються мета, завдання та зміст практики; загальна економіко-географічна характеристика району проведення практики (району дослідження); методика проведення соціологічного дослідження та аналіз демографічної ситуації району дослідження;

характеристика відвіданого промислового та сільськогосподарського підприємства; висновки, додатки до звіту.

Загальногеографічна практика

Практика проводиться для студентів другого курсу і передбачає узагальнення практичних навичок, отриманих у межах спеціалізованих практик, з метою комплексного моніторингу довкілля. Перед практикою обов'язковими є бесіда і лекція керівників практики на факультеті про завдання і зміст практики, підготовка карт, дистанційних знімків, обладнання, також обов'язковим є інструктаж, де керівник наголошує на техніці безпеки.

Мета та завдання практики. Мета практики спрямована на вивчення зонально- провінційної структури ландшафтів України та окремих його геокомпонентів (геологічної будови, рельєфу, клімату, гідрологічних умов, ґрунтового покриву, рослинних формацій, ландшафтів); виявлення просторових закономірностей зміни структури, морфології та властивостей окремих геокомпонентів у зв'язку зі змінами зонально- провінційних умов України; вивчення закономірностей формування і організації природно-господарських комплексів України у зв'язку із особливостями поєднання природно-ресурсного і господарського потенціалів країни; виявлення і фіксація спектру основних глобальних і регіональних екологічних характеристик, загальна оцінка сучасної еко-логічної ситуації в різних регіонах України (виходячи із маршруту практики) на підставі польового огляду та опису різних еколого-географічних об'єктів; практику ванні роботи з приладами у польових умовах, обробці та аналізі даних вимірювань і спостережень.

Завдання практики – закріплення, поглиблення теоретичних знань, набутих у ході аудиторного та самостійного вивчення базових дисциплін, застосування здобутих знань та умінь на практиці.

Під час цієї практики здобувачі навчаються комплексним дослідженням за маршрутом з природних, культурних, суспільно-географічних і природно-заповідних об'єктів; самостійно провадити польові географічні дослідження, а також узагальнювати та аналізувати зібраний фактичний матеріал; здійснюють оцінку геоекологічного стану ландшафтів України.

У результаті цієї практики здобувачі повинні *знати*:

- 1) просторову та функціональну організацію типових і унікальних ландшафтів за маршрутом подорожі;
- 2) механізм функціонування складних природно-антропогенних комплексів у різних регіонах країни;
- 3) внутрішньосистемні зв'язки між різними геокомпонентами в типових ландшафтах різних природних зон, підзон і провінцій;
- 4) характер і направленість домінуючих і супутніх фізико-географічних процесів і явищ;
- 5) екологічні проблеми і наслідки господарського використання природно-ресурсного потенціалу країни в регіональному зрізі;
- 6) історію формування ландшафтної і господарської структури різних регіонів країни.

Здобувачі повинні вміти:

- 1) обрати ефективні методи, отримати необхідну статистичну і технологічну документацію щодо польових та камеральних досліджень географічних об'єктів;
- 2) проводити польові дослідження різних за внутрішньою організацією і функціональністю об'єктів географічного середовища;
- 3) аналізувати особливості функціонування окремих географічних об'єктів та їхніх складових відповідно до розташування, взаємодії з іншими об'єктами;
- 4) виявляти взаємозв'язки і взаємовпливи між географічними процесами і явищами;
- 5) діагностувати окремі процеси і явища в середині географічних об'єктів;
- 6) вести документацію дослідження, користуватись довідковою літературою, технологічною і статистичною інформацією.

Набути навичок: ведення польового щоденника; експедиційного спостереження за характерними рисами і змінами навколишнього природного і господарського середовища; комплексної оцінки природних і господарських об'єктів; застосування експедиційних, польових, стаціонарних і камеральних методів дослідження географічних об'єктів.

Види та терміни. Підготовчий, польовий, камеральний тривалістю 1 тиждень

Орієнтовні бази. Територія держави та сусіднього зарубіжжя.

Інформаційний обсяг практики. Практика триває 1 тиждень. На першому етапі у перший день практики читається установча лекція, під час якої пояснюється зміст та завдання практики, методика проведенням польових досліджень та прийоми роботи з приладами. Після лекції викладач знайомить здобувачів з прийомами визначення розташування основних і картувальних точок їх опису. Упродовж тижня здобувачі проходять запланований маршрут, ведуть польові щоденники із описом та графічними нотатками пройдених об'єктів. В останній день практики студенти побригадно завершують роботу над бригадними звітами, оформлюють його належним чином і складають захист практики

Індивідуальні завдання. Кожен здобувач на практиці веде індивідуальний щоденник. У ньому записуються всі види робіт, маршрути, лекції, описи точок, профілів, власні спостереження. Здобувач ретельно виконує усі вказівки керівника практики. При проведенні ландшафтних досліджень керується методичними порадами, наведеними в навчальних посібниках.

Форми і методи контролю. Протягом навчальної практики викладач безпосередньо спрямовує і контролює роботу студента як під час польових досліджень, так і під час камеральної обробки матеріалів та виконання індивідуальних завдань.

Вимоги до звіту. Після закінчення практики кожна бригада представляє звіт, який включає такі розділи: вступ, в якому розкриваються завдання і зміст практики; комплексна фізико-географічна характеристика району проведення практики (району дослідження); аналіз ландшафтно-морфологічної структури, стану ландшафтів та їх господарського використання за основними маршрутами досліджень; висновки; додатки до звіту; список використаних літературних джерел.

Розподіл балів, які отримують студенти за кожен елемент

Поточне оцінювання						Сумарна кількість балів
Геоморфологічна практика	Метеорологічна практика	Біогеографічна	Ландшафтознавча	Економіко-географічна	Загально-географічна	100
звіт	звіт	звіт	звіт	звіт	звіт	
15	15	15	15	15	25	100

Критерії оцінювання

Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
	Оцінка (бали)	Пояснення за розширеною шкалою
Зараховано	A (90-100)	<i>Відмінно:</i> повне та глибоке володіння теоретичним матеріалом усіх модулів практики; бездоганне виконання всіх польових досліджень із застосуванням правильної методики; самостійне та творче виконання завдань, ініціативність під час досліджень; точне ведення польової документації без помилок; відмінна якість камеральної обробки результатів спостережень; глибокий аналіз та узагальнення отриманих даних з встановленням причинно-наслідкових зв'язків; звіт оформлений бездоганно, містить повний обсяг інформації, висновки аргументовані; вільне володіння термінологією та вміння захистити результати практики
Зараховано	B (80-89)	<i>Дуже добре:</i> достатньо повне володіння теоретичним матеріалом модулів практики; правильне виконання польових досліджень з дотриманням методики; самостійне виконання завдань з незначними консультаціями керівника; загалом точне ведення польової документації з окремими несуттєвими недоліками; якісна камеральна обробка результатів з незначними неточностями; грамотний аналіз та узагальнення даних; звіт оформлений правильно, висновки обґрунтовані, є незначні недоліки у структурі; впевнений захист результатів практики
	C (70-79)	<i>Добре:</i> достатнє володіння теоретичним матеріалом з окремими прогалинами; виконання польових досліджень з дотриманням основної методики, але з певними неточностями; виконання завдань під керівництвом з періодичними консультаціями; ведення польової документації з помітними недоліками, які не впливають на загальний результат; камеральна обробка результатів виконана з помилками, що не є критичними; поверхневий аналіз окремих отриманих даних; звіт оформлений з порушенням окремих вимог, висновки недостатньо аргументовані, захист результатів з окремими труднощами у поясненнях

Зараховано	D (60-69)	<i>Задовільно:</i> неповне володіння теоретичним матеріалом, значні прогалини в знаннях; виконання польових досліджень з порушенням методики, наявність суттєвих помилок; виконання завдань лише під постійним контролем керівника; ведення польової документації з численними недоліками та помилками; камеральна обробка результатів виконана з значними помилками; фрагментарний аналіз даних без встановлення зв'язків; звіт оформлений з порушенням вимог, висновки слабо аргументовані або відсутні; труднощі при захисті результатів, невпевненість у відповідях
	E (50-59)	<i>Достатньо:</i> фрагментарні знання теоретичного матеріалу, значні прогалини; виконання польових досліджень з грубими порушеннями методики; неспроможність самостійно виконувати завдання навіть під керівництвом; польова документація ведеться неакуратно, з численними помилками та пропусками; камеральна обробка виконана частково або з критичними помилками; відсутність аналізу та узагальнення даних; звіт неповний, оформлений з грубими порушеннями вимог; невпевнений захист, нездатність пояснити результати досліджень
Не зараховано	FX (35-49)	<i>(Незадовільно) з можливістю повторного складання:</i> незнання основного теоретичного матеріалу модулів практики; невиконання або виконання з грубими помилками більшості польових досліджень; відсутність навичок роботи з обладнанням та інструментами; польова документація не ведеться або ведеться з грубими порушеннями; камеральна обробка не виконана або виконана невірно; повна відсутність аналізу результатів; звіт не відповідає вимогам або відсутній; неспроможність захистити результати практики, незнання базових понять
	F (1-34)	<i>(Незадовільно) з обов'язковим самостійним опрацюванням освітнього компоненту до перескладання:</i> повна відсутність знань теоретичного матеріалу; невиконання польових досліджень; відсутність польової документації; відсутність камеральної обробки результатів; звіт не поданий або поданий у неприйнятному вигляді; систематичні пропуски занять без поважних причин; відмова від виконання завдань практики; повна неспроможність до захисту результатів

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова (основна)

10. Метеорологія та кліматологія: Методичні вказівки до вивчення теоретичного курсу / Укл. О.В. Моргоч. Чернівці: ЧНУ, 2002. 24 с.
11. Метеорологія. Практикум / П.І. Колесник. Київ: Вища шк., 1986. 175 с.
12. Моргоч О.В.. Метеорологія і кліматологія: історія розвитку. Конспект лекції. Чернівці: Рута, 2003. 48 с.
13. Настанова гідрометеорологічним станціям і постам. Випуск 3. Частина 1. Метеорологічні спостереження на станціях. Київ : Ніка-Центр, 2011. 280 с. URL : https://meteo.gov.ua/files/content/docs/meteo_kerdoc/Настанова%20метео.pdf
14. Практика з метеорології та кліматології: Методичні вказівки / Укл. О.В. Моргоч. Чернівці: ЧНУ, 2002. 20 с.
3. Врублевська О. О., Катеруша Г. П., Гончарова Л. Д. Кліматологія: підручник Врублевська, Одеса : Екологія, 2013. 344 с.
4. Гончарова Л. Д., Серга Е. М., Школьний Є. П. Клімат і загальна циркуляція атмосфери : навчальний посібник . Одеса , 2005. 252 с.

6. Клімат України / За ред. В.М. Ліпінського. Київ: Видавництво Раєвського, 2003. 343 с.
7. Метеорологічні прилади, методи спостережень, вимірювань та їх обробка. Навчальний посібник / За ред. В.С. Антонова. Чернівці : Рута, 2004. 108 с.
8. Метеорологічні прилади: Методичні вказівки до лабораторних робіт / Укл. О.В. Моргоч. Чернівці : Рута, 2004. 24 с.
9. Метеорологічні спостереження в стаціонарних умовах: Методичні вказівки до лабораторних робіт / Укл. О.В. Моргоч. Чернівці : Рута, 2003. 24 с. Атмосферний тиск: Методичні вказівки до лабораторних робіт / Укл. О.В. Моргоч. Чернівці : Рута, 2003. 24 с.
2. Буковинськими Карпатами та Передгір'ям : путівник наукової екскурсії конференції «Еволюція та антропогенізація ландшафтів передгірських та гірських територій» (31 травня – 2 червня 2012 р.) / О. В. Киналь, М. М. Проскурняк, Б. Т. Рідуш, П. І. Чернега ; за ред. В. П. Круля. Чернівці : Букрек, 2012. 32 с. Режим доступу: <https://terra.chnu.edu.ua/bukovynski-karpaty-relyef-i-klimat-putivnyk/>
3. Буковинські Карпати : рельєф і клімат : путівник / Д. Холявчук, Я. Поп'юк, У. Костюк, І. Годзінська // Рельєф і клімат : матеріали II Міжнар. конф. (26–28 вересня 2018 р.). 2018. С. 111–134.
4. Від Черну до Хотина : ретроспективна географія Буковинсько-Бесарабського Придністер'я : путівник польової екскурсії наукового семінару «Історична географія в Україні», м. Чернівці, 21–22 вересня 2023 р. / Б. Рідуш, С. Кирилюк, О. Киналь ; за ред. В. П. Круля. Чернівці, 2023. Режим доступу: <https://terra.chnu.edu.ua/vid-chernu-do-hotyna-retrospektyvna-geografiya-bukovynsko-besarabskogo-prydnisterya/>
5. Географічна енциклопедія України : в 3 т. / за ред. О. Маринича. Київ : УРЕ ім. М. Бажана, 1989–1993.
6. Гродзинський М. Д. Основи ландшафтної екології : підручник. Київ : Знання, 2014.
7. Гуцуляк В. М. Ландшафтна екологія : геохімічний аспект : навч. посіб. Чернівці : Рута, 2002. 272 с.
8. Гуцуляк В. М. Ландшафтознавство : теорія і практика : навч. посіб. Чернівці : Наші книги, 2009. 312 с.
9. Денисик Г. І. Антропогенні ландшафти Правобережної України : монографія. Вінниця : Арбат, 2009. 292 с.
10. Денисик Г. І. Лісополе України. Вінниця : Тезис, 2001. 284 с.
11. Екологічні проблеми Буковини / за ред. В. П. Коржика. Чернівці : Зелена Буковина, 2002. 168 с.
12. Загальногеографічна міжзональна практика : навч.-метод. посіб. / уклад. С. Ф. Благодир, О. І. Вісьтак, Я. Є. Івах та ін. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. 70 с.
13. Загальногеографічна практика : організація, методи й маршрути : метод. реком. / уклад. Д. І. Холявчук, М. М. Проскурняк. Чернівці : ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2017. 76 с.

14. Історико-географічні об'єкти Буковинсько-Бессарабського Придністер'я : путівник польової екскурсії конференції «Історична географія та історія географії» (10 жовтня 2009 р.) / Б. Т. Рідуш, О. В. Киналь, В. П. Круль, В. П. Коржик, С. М. Кирилук. Чернівці, 2009. 16 с.
15. Карпатський біосферний заповідник. Офіційна сторінка [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://cbr.nature.org.ua/rec_u.htm
16. Карпатський національний природний парк. Загальні відомості [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.yaremcha.com.ua/knpp.html>
17. Киналь О., Крогулець Е. Гідрокліматичні особливості зволоження територій. Кам'янець-Подільський : ПП Мошинський В. С., 2009. 108 с.
18. Киналь О., Крогулець Е., Грузинський Т. Моделювання природних систем. Агрокліматичні властивості території Чернівецької області в аспекті регіональних змін клімату на початку ХХІ століття. Варшава ; Кам'янець-Подільський : ПП Мошинський В. С., 2011. Т. 1. 156 с.
19. Клімат України / за ред. В. М. Ліпінського. Київ : Вид-во Раєвського, 2003. 343 с.
20. Коржик В. П. Буковина для всіх. Маршрутами екотуризму : довідник-путівник. Чернівці : Зелена Буковина, 2002. 122 с.
21. Круглов І. Трансдисциплінарна геоєкологія : монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2020. 292 с.
22. Літня польова ґрунтознавчо-біогеографічна практика: навчально-методичний посібник / Аріон О.В., Удовиченко В.В. К.: Видавничо поліграфічний центр «Київський університет», 2011. 176 с.
23. Лозинський В. В.. Топографічна практика. Навчально-методичний посібник. Львів, 2013. 104 с.
24. Польова практика з геології : методичні вказівки [студ. географ. ф-ту] / Вовк О. П., Десятник В., Володимирович., Курепа Я. С. Сергійович. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2024, 55 с.
25. Природа Чернівецької області / за ред. К. І. Геренчука. Львів : Вища шк., 1978. 158 с.
26. Самойленко В. М., Діброва І. О. Природничо-географічне моделювання : підручник. Київ : Ніка-Центр, 2019.
27. Середнє Придністров'я / наук. ред. Г. І. Денисик. Вінниця : Теза, 2007. 431 с.
28. Холявчук Д. І. Регіональна кліматологія : навч. посіб. Чернівці : ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2019. 168 с.

Допоміжна

29. Холявчук Д. (2022). Клімат Покутсько-Буковинських Карпат і Передкарпаття у другій половині ХІХ ст. – на початку ХХ ст. *Науковий вісник Чернівецького університету : Географія*, 839, 69-81. <https://doi.org/10.31861/geo.2022.839.69-81>
30. Холявчук, Д. І. (2023). Мінливість біокліматичних поясів Карпат: нуклеарна конфігурація ландшафтів у динаміці. *Ландшафтознавство*, 4(2), 33–44. <https://doi.org/10.31652/2786-5665-2023-4-33-44>

31. **Холявчук, Д. І.,** Талабан О.П. (2023). Топоклімати Середнього Придністер'я за даними цифрових метеостанцій Davis. *Науковий вісник ХДУ, Серія Географічні науки, 19*, 53-63. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2023-19-6>.
32. **Холявчук, Д., & Марко, І.** (2023). Мінливість тривалості сонячного сьйва на теренах Західної України. *Науковий вісник Чернівецького університету : Географія, (845)*, 52-64. <https://doi.org/10.31861/geo.2023.845.52-64>
33. Cebulska, M., & **Kholiavchuk, D.** (2022). Variability of meteorological droughts in the polish and the Ukrainian Carpathians, 1984–2015. *Meteorology and Atmospheric Physics*, 134(1), 17. <https://doi.org/10.1007/s00703-021-00853-7> (
34. Hefferan, K. P., N. C. Heywood, and M. E. Ritter. 2002. Integrating field trips and classroom learning into a Capstone undergraduate research experience. *Journal of Geography* 101 (5): 183–190.
35. Hoalst–Pullen, N., and J. D. Gatrell. 2011. Collaborative learning and interinstitutional partnerships: Asoportunity for integrative fieldwork in geography. *Journal of Geography* 110 (6): 252–263.
36. Hupy, J. P. 2011. Teaching geographic concepts through fieldwork and competition. *Journal of Geography* 110 (3): 131–135
37. Hutchinson, S.M., Hurrell, E.R., Borysenko, K., Popov, V., **Kholiavchuk, D.** & Popiuk, Y. (2024). Resilient education: The role of digital technology in supporting geographical education in Ukraine. *Transactions of the Institute of British Geographers*. 2024;00:e12728. <https://doi.org/10.1111/tran.12728>
38. Kent, M., D. D. Gilbertson, and C. O. Hunt. 1997. Fieldwork in geography teaching: A critical review of the literature and approaches. *Journal of Geography in Higher Education* 21 (3): 313–332.
39. Kholiavchuk, D., Cebulska, M. (2016). Variability of the highest monthly precipitation in the area of Ukrainian and Polish Carpathian Mountains in the years 1984–2013. *Future of the Carpathians: Smart, Sustainable, Inclusive. Conference abstracts. Forum Carpaticum 2016, September 28 – 30, 2016, Bucharest, Romania*. 99–100
40. **Kholiavchuk, D.,** Gurgiser, W., & Mayr, S. (2024). Carpathian Forests: Past and Recent Developments. *Forests*, 15(1), 65. <https://doi.org/10.3390/f15010065>.
41. **Kholiavchuk, D., & Cebulska, M.** (2019). The highest monthly precipitation in the area of the Ukrainian and the Polish Carpathian Mountains in the period from 1984 to 2013. *Theoretical and Applied Climatology*, 138, 1615-1628. <https://doi.org/10.1007/s00704-019-02910-z>
42. Krakowka, A. R. 2012. Field trips as valuable learning experiences in geography courses. *Journal of Geography*, 111:6, 236–244. DOI: 10.1080/00221341.2012.707674
43. Lane, S. N. 2016. Slow science, the geographical expedition, and Critical Physical Geography. *The Canadian Geographer / Le Géographe Canadien* 61(1): 84-101. doi:10.1111/cag.12329

НАВЧАННЯ

При впровадженні дистанційного навчання, запровадженим відповідним наказом ректора по Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, виробнича практика відбувається дистанційно, відповідно проекту про технологію електронного навчання в Чернівецькому національному університеті та додатку до «Положення про організацію освітнього процесу у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича» у частині проведення поточного, семестрового контролю та атестації здобувачів фахової передвищої та вищої освіти із застосуванням дистанційних технологій навчання» (<https://drive.google.com/file/d/1ChIo3Qnw3jsPcFZsbS-7gGv4m3hJ6HbA/view>).

Проходження практики в умовах дистанційного навчання здійснюється відповідно до мети та завдань практики і реалізується відповідно до етапів проходження практики

Дистанційна комунікація здійснюється через засоби зв'язку: електронну пошту, месенджери (Viber,), відеоконференції (Google Meet), форуми, чати тощо. Під час проходження практики дистанційно студент зобов'язаний виходити в он-лайн зв'язок відповідно до запланованих відео конференцій керівником практики (лінк на відео конференцію надходить на електронну корпоративну пошту) та виконувати в повному обсязі завдання передбачені основними етапами практики. За 1-2 дні до захисту практики, студент має надіслати для перевірки в електронному форматі звіт про проходження практики (який потім роздруковується і зберігається на кафедрі) для перевірки керівнику.

Захист практики відбувається на підсумковій відеоконференції (Google Meet). Для доповіді надається до 10-ти хвилин, після доповіді студент відповідає на питання, що стосуються проходження практики